

Nataša Golob

Kartuzijansko čitanje – dijalog između tijela i duše

Knjižnica kartuzijanskoga samostana Žiče krajem 15. stoljeća posjedovala je više od 2000 jedinica, među kojima je bilo nekoliko zanimljivih književnih djela. Ovaj članak usredotočuje se na *Carmen de disceptatione anime et corporis*, epsku pjesmu, dijalog između uma i tijela. Taj je rukopis bio i u žičkoj kartuziji, a sada se čuva u Budimpešti (cod.lat.242). Tekst je vjerojatno krajem 12. stoljeća napisao Walter Map, visoki dužnosnik na dvoru kralja Henrika II., a u njemu se – kroz tada uobičajeni literarni oblik razgovora – zrcali strah pred pogubljenjem duše zbog grijeha. Mladog aristokrata u snu posjeti biće, u kojem kasnije prepozna svoju dušu: k njemu dođe zabrinuto zbog raznih grijeha koje je mladić počinio. Kroz djelo se vodi razgovor o pitanjima nemoralna, budućnosti na ovom i na drugom svijetu, odrješenja i milosti koju daje samostanska ćelija. Duša mu nabraja grijeha i tako oslikava budućnost koja ga čeka ako se ne preobrati: čeka ga pakleno ždrijelo i vragovi koji će ga mučiti. Pitanje je to života i smrti.

Kodeks je zanimljiv dokument svojega vremena, jer je taj poetski dijalog stvoren za laičko, šire čitateljstvo i kao takav literarni je most do asketskih redovničkih čitanja i teoloških rasprava koje su u samostanima bile namijenjene ponajprije klericima. Snovi su – u ovom primjeru kao i u brojnim drugim tekstovima – samo polje između svjesnog i nesvjesnog, gdje se bića u svojem drugom obliku susreću i razgovaraju o strahovima. Pjesma je opremljena obojenim crtežima tušem pa djeluje na dvije razine, rječju i slikom, pri čemu je riječ posrednik preciznog, temeljitog objašnjenja, dok jedanaest obojenih crteža kao sažetak slika jasno i izravno otkriva sadržajnu bit. Slike su lijep primjer likovne retorike, koja literarnu metaforu mijenja u skicu te kao slikovno objašnjenje i komentar priprema gledatelja na (analitičko čitanje i) „doživljavanje“ poruke. Mi, sadašnji čitatelji, na drugoj smo strani komunikacijskoga kruga knjige i pokušavamo kroz danu predodžbu razumjeti kako je djelovala određena skupina prije više stoljeća. Pri tome ne smijemo razmišljati o čitateljima tog prijepisa iz sredine 15. stoljeća, već moramo zamišljati funkcioniranje te skupine ljudi iz koje su ovi prikazi s kraja 12. stoljeća proizašli, jer je svaka riječ koncentrat iskustva i razmišljanja ljudi svojega vremena i svoje okoline.

Ne nedostaje niti spisa koji snove dijaboliziraju i time izražavaju strah od sadašnjeg i budućeg života. Snovi su ilustracija poruke koja bježi, koja nestaje, a onaj koji sanja pokušava sadržaj, tijekom i smisao pretočiti u riječi. Kao i kod brojnih mističnih tekstova, tako je i kod *Carmen de disceptatione anime et corporis* kao završni smisao čovjekova života predstavljena laka smrt na ovome svijetu i mogućnost vječnoga života na drugome. Ljudi su se na različite načine pripremali za prijelaz iz jednoga svijeta na drugi i u času gotičkog misticizma česti su i opominjući prikazi pasije, usnuloga Krista, Krista kao pobjednika nad smrću. U srednjem je vijeku život odnosno funkcioniranje obitelji bilo nemoguće odvojiti od ideje o odrješenju, s eshatološkim pogledom na vrijeme, grijeh i nadvladavanje grijeha. Kartuzijanski su se redovnici svakodnevno pripremali na smrt već i zbog filozofije reda i životnog ritma, naime hodali su oko posljednjeg počivališta svaki put kada su išli po križnom hodniku od ćelije do crkve. Pjesma *Carmen de disceptatione anime et corporis* završava na pragu kartuzijanskog samostana, kada mladić odluči spasiti svoju dušu tako da pristupi redovnicima: dijalog završava riječima mladića - *Et me christi manibus totum commendavi*, kojem slijedi moralni naglasak. Zapis u 333 stiha važan je izvor poruka o životu i osjećajima u kasnom 12. stoljeću. Kada znamo dug popis grijeha, usnuli mladić shvati da pred njim stoji njegova vlastita duša koja mu pokazuje vječno prokletstvo u paklu. U cijelosti lako prepoznamo univerzalnost grijeha, prepoznamo paralele s prikazima posljednjeg suda u onodobnoj monumentalnoj umjetnosti, ali i primjećujemo navještaj ikonografskih motiva „Svete Nedjelje“, Imitatio Christi, Ars moriendi, prikazanja itd., odnosno sve vrste literarne umjetnosti koja se obraća „nepotpunim“ kršćanima. Do određene mjere smijemo u tog pjesmi vidjeti ilustriranu propovijed u stihovima, koja završava pozivom da grešnu svjetovnu okolinu i život dobri kršćani zamijene onom samostanskom.

Zanimljiva je sličnost djela Waltera Mapa s epskom pjesmom koja je nastala u kartuziji Jurklošter oko 1260. Autor *Commendacio celle*, ode (redovničkoj) ćeliji, malo je mlađi plemić, Syferidus Swevus. To

je autobiografska pjesma u kojoj Syferidus priča kako je nakon smrti žene otišao među kartuzijance u Jurklošteru, da bi se pokajao za svoje grijeha, i u tom je smislu njegov osobno ispričani život i literarni dokument o profanom životu sredine 13. stoljeća te o osobnom razmišljanju pokornika, sada kartuzijanca. Obje pjesme govore o kozmičkoj bitci između dobra i zla, koja nalikuju svojevrsnoj propagandi protiv zabluda u svjetovnom životu. Iako je poanta moralnosti, koja prema riječima Waltera Mapa proizlazi iz dijaloga sa snovima, tipično srednjovjekovna (unatoč antičkim izvorima snova), samo je kršćanstvo dalo vjeru u život poslije smrti. Na drugoj je strani Syferidusova samorefleksija koja je već na pragu protorenesansnog razmišljanja: čovjek je individuum, odgovoran za vlastita djela.

Prijevod sa slovenskoga: Iva Brusić